

УДК 364

Ковалевич Д.А. к.е.н., доцент

Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

У публікації розглядаються питання пов'язані із системою соціального захисту населення в Україні. Проаналізовано використання бюджетних ресурсів місцевих бюджетів Чернівецької області на соціальний захист та соціальне забезпечення населення за 2015-2016роки. У статті розроблено пропозиції щодо вдосконалення системи соціального захисту населення.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, видатки бюджету, пільги, допомоги.

Ковалевич Д.А.

РАСХОДЫ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ НА СОЦИАЛЬНУЮ ЗАЩИТУ НАСЕЛЕНИЯ

В публикации рассматриваются вопросы, связанные с системой социальной защиты населения в Украине. Проанализировано использование бюджетных ресурсов местных бюджетов Черновицкой области на социальную защиту и социальное обеспечение населения за 2015-2016роки. В статье разработаны предложения по совершенствованию системы социальной защиты населения.

Ключевые слова: социальная защита, социальное обеспечение, расходы бюджета, льготы, пособия.

Kovalevych D.

EXPENDITURES OF LOCAL BUDGETS ON SOCIAL PROTECTION OF POPULATION

The publication deals with issues related to the system of social protection of population in Ukraine. The analysis of the use of budgetary resources of local budgets in Chernivtsi region on social protection and social security of the population in 2015-2016роки. The author has developed suggestions for improving the system of social protection of the population.

Key words: social protection, social security, budget spending, benefits, benefits.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах розвитку суспільних відносин, важливим чинником, є те, що Україна пов'язує перспективи свого подальшого розвитку з входженням в європейські структури, що зобов'язує дотримуватися відповідних європейських стандартів у найважливіших галузях, в тому числі і в сфері соціального захисту. Депресивний стан економіки унеможлиблює підтримання належних соціальних стандартів для переважної більшості населення. Проблеми соціального захисту практично актуальні для всіх країн світу, адже в кожній країні, навіть з високим рівнем добробуту, проживають люди похилого віку, інваліди, багатодітні сім'ї, безробітні, які потребують соціальної допомоги. В Україні, у зв'язку із погіршенням фінансового стану більшості громадян, політичною, економічною кризами зростає кількість осіб, яким необхідна державна підтримка .

Аналіз останніх досліджень , у яких започатковано вирішення проблеми. Основні засади формування та розвитку системи фінансового забезпечення соціального захисту населення розглянуто у працях зарубіжних вчених: О. Богачової, Ф. Бастіа, А. Вагнера, С. Вітте, Л. Ерхарда, С. Кадомцевої, Дж. М. Кейнса, Е. Ліндала, Т. Мальтуса, А. Маршалла, Дж. Ст. Мілля, І. Озерова, В. Ойкена, А. Пігу,

Д. Рікардо, В. Родіонової, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, В. Танзі, П. Тарасова, Є. Тішина, С. Фішера, С. Янової.

Питанням фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні присвячені праці вітчизняних вчених В.Баранової, Т. Боголіб, О.Василика, В.Гейця, В.Глушченка, О. Кириленко, Е. Лібанової, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, О. Макарової, Д. Полозенка, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна, С. Юрія та багато інших.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень з цієї теми, цю проблему треба вивчати з позицій сьогодення, аналізувати механізми фінансування соціального захисту населення та розробляти напрямки їх удосконалення.

Цілі статті. Метою наукової статті є дослідження джерел фінансування соціальних потреб населення, ефективності використання коштів на соціальний захист населення.

Досягнення поставленої мети передбачає комплексно-системне дослідження теоретичних та практичних аспектів проблем фінансування системи соціального захисту населення, а саме послідовне розв'язання таких завдань:

- проаналізувати використання коштів із місцевих бюджетів на соціальний захист населення;
- розглянути пріоритети розвитку соціального захисту населення;
- обґрунтувати шляхи вдосконалення системи соціального захисту в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Розвиток суспільних та фінансових відносин зумовив виокремлення соціального захисту населення у вагому фінансову складову, що стало одним із дієвих інструментів стимулювання людського капіталу. Основна мета полягає в забезпеченні макроекономічної та соціальної стабільності в країні.

У статті 46 Конституції України проголошується, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними[1].

Важливою складовою соціальної політики держави є соціальний захист та соціальне забезпечення населення. Видатки бюджету на соціальну сферу щорічно зростають і при цьому рівень соціального захисту населення залишається низьким, тому пошук нових та ефективних методів оптимізації видатків на соціальний захист населення стає невідкладною проблемою, яку необхідно вирішувати.

Україна переживає політичну та економічну кризи, а це негативно впливає на життєвий рівень людей, породжує бідність населення. Головним завданням є захистити окремі найбільш вразливі категорії населення, що у свою чергу вимагає фінансового забезпечення. Кошти на соціальний захист та соціальне забезпечення виділяються із державного та місцевих бюджетів.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення займають значне місце у видатках бюджету при тому, що не встановлено стабільних структурних економічних пропорцій і сфера фінансування соціальних видатків є найбільш нерегульованою..

Витрати на соціальний захист населення залежать від розвитку економіки. У розвинутих країнах з ринковою економікою склалася трійста система фінансування

соціальних програм, суб'єктами якої виступають держава, роботодавці та одержувачі соціальних виплат.

Соціальний захист включає в себе систему заходів, які захищають будь-якого громадянина країни від економічної та соціальної деградації не тільки внаслідок безробіття, а й у випадку втрати чи різкого скорочення доходів, хвороби, народження дитини, виробничої травми, інвалідності, похилого віку та інше.

Сучасна система соціального захисту населення в Україні включає такі основні елементи: сукупність державних соціальних гарантій, у тому числі соціальні пільги окремим категоріям населення; традиційну форму державної, соціальної допомоги та соціальне страхування.

Головна відмінність українських соціальних стандартів від їхніх європейських аналогів в тому, що в Україні ці величини часто збільшуються виходячи суто з політичних міркувань, без урахування економічної динаміки та реальних можливостей економіки. (2, с.114).

Соціальний захист можна розглядати як систему юридичних, економічних, фінансових та організаційних засобів та заходів у державі щодо захисту населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків. Виконання видаткової частини бюджету пов'язане з використанням бюджетних коштів. Це питання завжди було в центрі уваги науковців і практиків, оскільки в процесі фінансування розкривається призначення бюджету, його спрямованість на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування, характеризується ефективність використання бюджетних ресурсів.

Формування видатків місцевих бюджетів відбувається шляхом закріплення за органами державної влади та місцевого самоврядування видаткових функцій. Кінцевою метою розмежування видаткових повноважень є розподіл між ними тих функцій, які будуть належним чином виконуватися. Фінансування видатків місцевих бюджетів тісно пов'язане з видатками державного бюджету. Адже держава, використовуючи фінансові ресурси, забезпечує можливість реалізації завдань і функцій, які постають перед нею на тому чи іншому етапі розвитку суспільства. Тому потрібно враховувати, що цей процес впливає на розвиток як державної фінансової системи, так і сукупності фінансових ресурсів, які акумулюються на місцевому рівні.

У Чернівецькій області за 2015 рік на утримання установ, здійснення заходів та забезпечення виплати державних допомог, пільг, субсидій та інших соціальних виплат в цілому спрямовано 1 млрд. 732 млн. 890 тис. 572 грн., що становить 99,6 відсотка від планових річних призначень з урахуванням змін, в тому числі з загального фонду – 1 млрд. 705 млн. 339 тис. 743 грн., спеціального – 27 млн. 550 тис. 828 гривень.

Із загальної суми видатків - 1 млрд. 279 млн. 335 тис. 374 грн. становлять видатки, що здійснюються за рахунок соціальних субвенцій з державного бюджету, а 453 млн. 555 тис. 198 грн. - видатки місцевих бюджетів.

Відповідно до ст.102 Бюджетного кодексу України фінансування витрат, пов'язаних з наданням пільг та житлових субсидій, у 2015 році здійснювалося з місцевих бюджетів за рахунок коштів відповідних субвенцій з державного бюджету:

- на надання пільг ветеранам війни і праці направлено 59 млн. 675 тис. 789,33 грн., що складає 99,9 відсотків до річних призначень, та на 15 млн.430 тис. 177,43 грн. більше, ніж за 2014 рік, що пов'язано із внесенням змін до законодавчих актів України та ростом цін і тарифів на житлово-комунальні послуги;

- на пільги ветеранам військової служби, ветеранам органів внутрішніх справ направлено 9 млн. 188 тис. 159,69 грн., що складає 99,9 відсотків до річних призначень;

- на пільги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи – 3 млн. 512 тис. 244,02 грн.;

- на пільги працівникам освіти, охорони здоров'я і культури – 10 млн. 191 тис. 980 грн.;

- на надання пільг окремим категоріям громадян з послуг зв'язку– 2 млн. 833 тис. 569,92 грн., що на 938 тис. 280,87 грн. менше, ніж у 2014 році, що пов'язано із внесенням змін до законодавства щодо надання пільг окремим категоріям громадян з 01.07.2015 року з урахуванням середньомісячного доходу сім'ї, що в свою чергу вплинуло на зменшення контингенту;

- на надання пільг багатодітним сім'ям направлено 17 млн. 984 тис. 166,74 грн.

Для надання додаткових виплат населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету направлено 205 млн. 172 тис. 919,10 грн., що на 197 млн. 762 тис. 446,14 грн. більше, ніж за відповідний період 2014 року, що пов'язано із внесенням змін до законодавчих актів України, удосконалення порядку надання житлових субсидій населенню та ростом цін і тарифів на житлово-комунальні послуги.

На виплату державної допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям упродовж 2015 року область отримала субвенцію з державного бюджету у загальній сумі 1 млрд. 228 млн. 482 тис. 597 грн.

Видатки, пов'язані з наданням пільг на медичне обслуговування громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, становили 752 тис. 200 грн.. На здійснення інших видатків на соціальний захист населення з місцевих бюджетів спрямовано 16 млн. 119 тис. 372 грн. [3].

У 2016 році на утримання установ, здійснення заходів та забезпечення виплати державних допомог, пільг, субсидій та інших соціальних виплат на соціальний захист та соціальне забезпечення у Чернівецькій області спрямовано 2 млрд. 554 млн. 600 тис. 172 грн.

Із загальної суми видатків - 2 млрд. 368 млн. 491 тис. 790 грн. становлять видатки, що здійснюються за рахунок соціальних субвенцій з державного бюджету, а 186 млн. 108 тис. 382 грн. - видатки місцевих бюджетів.

Відповідно до ст.102 Бюджетного кодексу України фінансування витрат, пов'язаних з наданням пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій), вивезення побутового сміття та рідких нечистот, на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу у 2016 році здійснювалося з місцевих бюджетів за рахунок коштів відповідних субвенцій з державного бюджету:

- на надання пільг ветеранам війни і праці направлено 92 млн. 099 тис. 784,85 грн.;

- на пільги ветеранам військової служби, ветеранам органів внутрішніх справ направлено 8 млн. 625 тис. 937,21 грн.;

- на пільги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на надання пільг в оплаті за житлово-комунальні послуги та на придбання твердого палива спрямовано – 5 млн. 415 тис. 189,84 грн.;

- на пільги працівникам освіти, охорони здоров'я і культури – 19 млн. 743 тис. 725,44 грн.;

- на надання пільг багатодітним сім'ям направлено 22 млн. 480 тис. 564,85 грн.

Для надання додаткових виплат населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету направлено 748 млн. 423 тис. 929,46 грн., що на 543 млн. 251 тис. 010,36 грн. більше, ніж за 2015 рік, що пов'язано із внесенням змін до законодавчих актів України,

удосконаленням порядку надання житлових субсидій населенню та ростом цін і тарифів на житлово-комунальні послуги.

На виплату державної допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям упродовж 2016 року область отримала субвенцію з державного бюджету у загальній сумі 1 млрд. 425 млн. 129 тис. 664 грн. Із зазначених коштів на виплату державної соціальної допомоги, нарахованої за 2016 рік спрямовано 1 млрд. 425 млн. 72 тис. 677 грн.

Видатки, пов'язані з наданням пільг на медичне обслуговування громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, становлять 898 тис. 200 грн. На здійснення інших видатків на соціальний захист населення з місцевих бюджетів спрямовано 19 млн. 813 тис. 108 грн. Зазначені кошти спрямовані на виконання заходів, передбачених місцевими програмами, виплату грошової допомоги на поховання непрацюючих в працездатному віці громадян, одноразової матеріальної допомоги малозабезпеченим жителям області, дітям-сиротам, вихованцям дитячих будинків сімейного типу за окремими рішеннями органів місцевої влади, допомоги батькам, чії сини загинули в Афганістані, надання допомоги сім'ям учасників АТО, волонтерам, переселенцям та сім'ям загиблих учасників АТО, на харчування бездомних та соціально незахищених громадян та інші виплати, що носять разовий характер[4].

Висновки. Удосконалення системи соціального захисту мають супроводжуватись структурними змінами в бюджетно-податковій політиці країни, інституційним вдосконаленням механізмів державного управління, підвищенням якісного рівня прогнозування соціально-економічного розвитку суспільства на середньострокову перспективу. На даний час, необхідним є поглиблення теоретико-методологічних засад фінансового забезпечення системи соціального захисту населення, розкриття її сутності як складової регуляторного механізму фінансової політики країни, що надасть змогу посилити взаємозв'язок фінансового регулювання із динамікою соціально-економічного розвитку.

Разом з тим, в сучасних економічних умовах важливим є обґрунтування напрямів удосконалення механізму фінансового забезпечення соціального захисту населення з урахуванням провідного досвіду країн із розвинутою та трансформаційною економікою, стратегічних завдань соціального та економічного розвитку країни. Доцільним є подальший розвиток положень щодо бюджетного, податкового, страхового, кредитного механізмів системи соціального захисту. Активізація фінансового регулювання даної сфери потребує посилення ефективності використання бюджетних коштів, підвищення адаптивності державної фінансової та соціальної політики. Проблему фінансового забезпечення системи соціального захисту населення слід вирішувати з урахуванням макроекономічних тенденцій, демографічних змін та інших чинників.

Розроблені державні програми мають сприяти розвитку економіки та піднесенню рівня життя населення.

Першочерговими завданнями є забезпечення чіткої адресності допомоги, з одного боку, та максимального охоплення всіх осіб, які її потребують, - з іншого. Обсяг коштів, які спрямовуються на соціальний захист населення, залежить від фінансових можливостей держави, які визначаються обсягом валового внутрішнього продукту та обсягом фонду споживання.

Саме в кризових умовах обмеженості бюджетних ресурсів зростає значення підвищення ефективності їх використання і саме цей період є найбільш своєчасним для реалізації непопулярних, проте вкрай необхідних структурних реформ у соціальній політиці держави [5,с.200].

Економічні та політичні процеси, які відбуваються в Україні доводить необхідність прийняття нових законодавчих актів та проведення заходів у системі соціальному захисту на підтримку населення.

Водночас слід підкреслити, що реалізація намагань України стати повноправним членом Європейського Союзу потребує значних змін у сфері соціального захисту населення. Позитиву в цій сфері соціально-економічних відносин можна досягти не тільки на шляху економічного зростання, а й створенням інституційних механізмів, які б сприяли останньому. Це нерозривно пов'язано з формуванням у нашій державі такого соціального середовища, яке б базувалося на європейських традиціях соціальної державності [6].

З метою створення ефективної системи соціального захисту населення необхідно:

- реформувати державне забезпечення та надання соціальних пільг та послуг окремим категоріям населення за рахунок бюджетних ресурсів;
- регулювати механізм надання соціальної допомоги та соціальної підтримки непрацездатних і малозабезпечених громадян;
- покращувати якість та доступність послуг у сфері соціального захисту населення;
- надавати своєчасно соціальну підтримку і соціальні послуги соціально-незахищеним верствам населення за місцем проживання;
- координувати взаємодію між структурними підрозділами соціального захисту населення державних адміністрацій та населенням.

Подальше реформування найбільш життєво важливих складових соціального захисту населення сприятиме удосконаленню цього суспільного інституту. Важливим напрямком є децентралізація системи надання соціальних послуг, територіальне наближення надання послуг до місця проживання їх отримувачів, посилення відповідальності органів місцевого самоврядування за якість надання соціальних послуг та ефективне використання коштів на соціальний захист населення.

Список використаних джерел

1. Конституція України: за станом на 20.04.2010 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: від 28.06.1996 р. № 254 /96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
2. Толубяк В.С. Фінансові механізми пенсійного забезпечення: Монографія /В.С.Толубяк-Тернопіль: ТзОВ «Тернограф»,-2011.- 336с.
3. Звіт про виконання місцевих бюджетів Чернівецької області за 2015рік.
- 4.Звіт про виконання місцевих бюджетів Чернівецької області за 2016рік.
5. Скулиш Ю.І. Проблеми та перспективи бюджетного забезпечення соціальної сфери в Україні : монографія / Ю.І.Скулиш -К.-2009.-288с.
6. Руженський М.М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України.Монографія/ М.М.Руженський-К.:ІПК ДСЗУ,2013.-318с.